

УДК 342.5:002.6

УХАНОВА Н.С., фахівець I категорії НДЦПІ НАПрН України

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕЦИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ*

Анотація. Про деякі аспекти інформаційної безпеки, удосконалення державної інформаційної політики у сфері свободи слова та інформації.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційна боротьба, інформаційна безпека.

Аннотация. О некоторых аспектах информационной безопасности, совершенствование государственной информационной политики в сфере свободы слова и информации.

Ключевые слова: информационное пространство, информационная борьба, информационная безопасность

Summary. About some aspects of informative safety, perfection of state informative policy in the field of freedom of speech and information.

Keywords: informative space, informative fight, informative safety.

Однією з головних ознак сучасного суспільства є зростання ролі інформації, становлення індустрії інформаційних послуг та інформаційної економіки на базі інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж. У наш час вже не виникає сумнівів, що за допомогою застосування новітніх технологій можна впливати на свідомість та формування особистої думки громадян. У зв'язку з цим, державна інформаційна політика має стати інструментом захисту громадських інтересів, оскільки це питання інформаційної безпеки та незалежності держави в цілому.

Відсутність, на сьогоднішній день, єдиного та консолідованого погляду на зміст поняття “інформаційна безпека”, негативним чином впливає на суспільно-політичні процеси розбудови інформаційного суспільства в Україні. Зокрема, у Доктрині інформаційної безпеки Російської Федерації, вона визначається як стан захищеності її національних інтересів у інформаційній сфері, які є сукупністю збалансованих інтересів особи суспільства і держави. В той же час, розробники концепції інформаційної безпеки центру Разумкова, а також деякі українські дослідники, вважають за необхідне визначати інформаційну безпеку як стан захищеності. Так наприклад, Гасеський В.К., Авраменко В.А. визначають інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, який виключає можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або внаслідок поширення законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення інформації. Таким чином, інформаційна безпека виступає як характеристика стабільного, стійкого стану системи, яка при впливі внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек зберігає суттєво важливі характеристики для власного існування.

Метою статті є дослідження сучасного стану інформаційної незалежності та інформаційної безпеки держави, їх методологічні та проблемні складові, узагальнення матеріалів вітчизняних і зарубіжних фахівців у цій області.

© Уханова Н.С., 2014

* *Від редакції.* Матеріал статті видаються в авторській стилістиці (редакції) та публікується у порядку залучення до наукової роботи.

Економічна, політична, інформаційна незалежність відповідає інтересам будь-якої держави. Саме вона забезпечує свободу й розвиток особистості, суспільства і держави, забезпечує їх життєздатність. Інтенсивний розвиток новітніх технологій у сфері комунікацій, глобальні інтеграційні процеси, становлення інформаційного суспільства викликають пильну увагу до можливостей впливу на індивідуальну і масову свідомість, актуалізують проблему інформаційної безпеки.

Особливістю реалій України є не сформованість, нестабільність і недостатня визначеність системи цінностей та інтересів суспільства, наявність суперечностей між інтересами різних соціальних спільнот і професійних груп, що спричинює нестабільність стану. Внаслідок не сформованості консенсусу в суспільстві щодо національних цілей, інтересів і цінностей бракує належної конструктивності у забезпеченні національної та інформаційної безпеки країни як “стану захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз”. Життєво важливі інтереси як елемент національних інтересів по-різному сприймаються не лише в різних соціальних та етнічних групах, а й у різних регіонах України. Враховуючи подвійну природу інформаційного чинника, що присутній у кожній з інших складових національної безпеки (передусім, політичній, соціальній, економічній, екологічній, військовій), важко переоцінити його роль у процесах розвитку. Цільовий вплив на інформаційні ресурси держави в тій чи іншій формі є одним з джерел загроз національним інтересам, що найактивніше може здійснюватись у формі “інформаційної блокади”, “інформаційної інтервенції” і навіть “інформаційної війни” [1, с. 58].

Механізм забезпечення інформаційної незалежності країни повинен ґрунтуватися на реалізації всіх державних і громадських інститутів у парадигмальних вимірах демократичних ціннісних орієнтувань; на чіткому визначенні принципів і напрямків всеукраїнської і регіональної політики у сфері інформаційної безпеки та коригування взаємодії органів державної влади щодо її забезпечення; на вдосконаленні системи нормативно-правових актів, що регулюють відносини власності у сфері інформаційних ресурсів; формуванні правового забезпечення реалізації державних гарантій права на інформацію, вільне її отримання та поширення; захисту персональних даних, інформаційної недоторканності приватного життя, таємниці листування тощо [2].

Сьогодні ситуація в інформаційному просторі України є відображенням того, що відбувається в суспільстві загалом в період переходу від керованої до саморегулюючої системи, коли сталося привласнення телепростору приватними особами. Це сприяло експансії іноземного капіталу в нашому телерадіоєфірі, отже, до дистанціювання його від захисту національних інтересів громадян і держави. Українське суспільство економічно нерозвинуте настільки, щоб могла повноцінно розвиватися телеіндустрія. В Україні є кілька великих монополістів, чимало компаній, які займаються відео піратством, і лише кілька телекомпаній, які намагаються чесно вижити. Потрібна, отже, виважена стратегія захисту національних інтересів у сфері інформації, базована на використанні ефективної тактики, спрямованої на усунення та запобігання впливам загроз і дестабілізуючих чинників на національні інтереси, локалізацію, деескалацію та розв’язання інформаційних конфліктів і т. ін. [4, с. 97].

Проблема формування системи інформаційної безпеки в країнах перехідного періоду органічно пов’язана з існуючим станом суспільної безпеки, що передбачає підвищену відповідальність кожного громадянина за себе, за суспільство, за державу. Створення такої системи є умовою і гарантією внутрішньої безпеки українського суспільства. Суспільна система безпеки створюється і здійснюється членами суспільства, їхніми об’єднаннями в різних сферах безпеки, у найширших масштабах – від країни до окремої людини. Вона

функціонує незалежно від державних структур, взаємодіє з ними на умовах партнерства та рівноправ'я. Справжня демократія неможлива без вільних ЗМІ. Будь-яка влада, в тому числі й інформаційна, в демократичному суспільстві має бути легітимною [3, с. 187]. Потрібен концептуально новий підхід до формування вітчизняного інформаційного простору, що має бути орієнтований на забезпечення доленосних проблем державотворення. Суспільні, економічні та політичні процеси обумовлюють відокремлення специфічної інформаційної функції держави. І справді, інформаційна діяльність держави на сьогоднішній день заслуговує визнання того, що вона являє собою “особливий механізм державного впливу на суспільні відносини та процеси, що визначає головні напрями та зміст її діяльності по управлінню суспільством”.

Важливою в цьому аспекті є теза про те, що відповідні напрями діяльності держави або коло завдань, що виконує держава, відповідають певним обов'язкам держави. Це можуть бути обов'язки, що прямо встановлюються правовими нормами, які містяться в законодавчих актах, або обов'язки, які бере на себе держава у відповідності з угодою. Важливість і життєва необхідність виконання державою цілого ряду завдань в інформаційній сфері підкреслюється цілою низкою правових актів. Окрім міжнародно-правових актів, що регламентують права людини та компетенцію держави в інформаційній сфері, цим самим питанням присвячено і ряд норм національного законодавства. Так, обов'язки держави в інформаційній сфері встановлюються нормами ч. 1. ст. 17 Конституції України, яка називає захист інформаційної безпеки однією з найважливіших функцій держави; нормами ч. 4 ст. 32 Конституції щодо судового захисту інформаційних прав громадян, ч. 3 ст. 34 Конституції в частині, що визначає компетенцію держави на законодавче обмеження інформаційних прав людини в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам; для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя тощо. Крім того, слід мати на увазі норми ч. 2 ст. 3 Конституції, якими встановлюється, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [6, с. 218].

Завдання Української держави в інформаційній сфері також конкретизуються в інших нормативно-правових актах. Так, згідно з Національною програмою інформатизації головною метою є забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією на основі всілякого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Важливою особливістю виконання державою своєї інформаційної функції є специфіка її об'єкта – інформаційних та комунікаційних процесів, зокрема їх відкритість та здатність до всепроникнення. І одночасно важливою характеристикою є згадана нами конкуренція між правами держави щодо регулювання інформаційних процесів та правами і свободами людини. Таким чином, необхідно відзначити, що регулювання інформаційних процесів з боку держави обмежується передусім відповідними гарантіями інформаційних прав особи, які і визначають компетенцію держави в інформаційній сфері [8, с. 68].

Головною загрозою інформаційній незалежності України слід вважати загрозу інформаційного впливу іншої сторони на свідомість, підсвідомість, інформаційні ресурси та інфосферу машинно-технічних систем нав'язування особистості, суспільству, державі бажаної (для іншої сторони) системи цінностей, поглядів, інтересів, рішень у життєво важливих сферах суспільної і державної діяльності, керування їхньою поведінкою і

розвитком у бажаному для іншої сторони напрямі. Власне, це є загрозою суверенітетові України в життєво важливих сферах суспільної і державної діяльності, що реалізовується на інформаційному рівні.

Комплекс проблем, обумовлених можливістю втягнення України в інформаційну війну, вимагає розробки методологічних основ інформаційної безпеки як фундаменту для формування і реалізації політики забезпечення національних інтересів на інформаційному рівні і створення національної системи інформаційної безпеки України [7, с. 15]. У даному випадку під методологічними основами інформаційної безпеки слід розуміти єдність концептуальних, теоретичних і технологічних основ забезпечення на інформаційному рівні безпеки всіх сфер державної і суспільної діяльності (політичної, економічної, соціальної, військової, екологічної, духовної та ін.), а також сфер формування, циркулювання, накопичення і використання інформації (інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційно-аналітичне забезпечення органів державного управління у всіх різновидах діяльності тощо). Також особливо хочеться підкреслити актуальність проблеми безпеки при інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державного управління, її технологічних аспектів. Останнім часом сформувався поняття “інформаційного фантома в управлінні”, сутність якого полягає в істотному підвищенні ролі аналітиків і радників у державному управлінні. Від якості підготовлених ними аналітичних документів (інформаційно-аналітичних оглядів, довідок), адекватності реальній ситуації останніх залежить ефективність прийнятих на їхній основі рішень державного рівня [5, с. 64]. З іншого боку, уявлення про поточну ситуацію, сформоване інформаційно-аналітичними підрозділами різних рівнів з привнесенням у нього елементів суб’єктивності, здатне до саморозвитку й, у свою чергу, впливає на розвиток процесів у суспільстві і державі. Природно, що цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Крім того, це уявлення може бути сформоване на інформації, що містить як спотворену і помилкову інформацію, так і цілеспрямовану дезінформацію.

Об’єктом методології інформаційної незалежності та безпеки є інформаційні процеси в соціо- і соціо-технічних системах, предметом – дослідження механізмів інформаційного впливу на особистість, суспільство і державу, а також способів, методів, засобів та каналів реалізації загроз національним інтересам на інформаційному рівні. Основним завданням методології є створення науково-методичних основ своєчасного виявлення потенційних інформаційних загроз у різних сферах діяльності та механізмів їх реалізації, а також попередження і нейтралізації.

Ядром методології інформаційної незалежності та безпеки є поняття інформаційної боротьби, триєдина сутність якого відбита в наступних взаємопов’язаних визначеннях:

- інформаційна боротьба – це об’єктивно існуюча форма прояву відносин між суб’єктами при вирішенні ними завдань, що містять елементи конфліктності різної природи на інформаційному рівні;
- інформаційна боротьба – це наука про механізми, прийоми, методи і засоби інформаційного протиборства;
- інформаційна боротьба – це комплекс заходів, спрямованих на вирішення завдань, що стоять перед суб’єктом, методами і засобами боротьби.

Існування інформаційної боротьби обумовлене як існуванням інформації, так і природністю процесу її використання, її властивостей для вирішення різних завдань. Із визначення інформаційної боротьби випливає, що вона, на відміну від інформаційної війни, по суті своїй неагресивна. До її методів і засобів вдаються, наприклад, з метою обґрунтування доцільності впровадження у виробництво певних технологічних рішень. Як об’єктивно існуючий феномен інформаційна боротьба має свої цілі, завдання,

закономірності, способи, методи і засоби її ведення. Метою інформаційної боротьби є вирішення певних завдань однієї сторони над іншою за рахунок досягнення переваг на інформаційному рівні. Цієї мети можна досягти різними шляхами.

1. Цілеспрямоване добування інформації про поточну ситуацію з жорсткими вимогами щодо її своєчасності, якості, обсягу, повноти і темпів оновлення, оцінка на основі цієї інформації політичної (військово-політичної, військової, економічної, екологічної та ін.) ситуації. Вирішення цього комплексу завдань ускладнюється тим, що воно здійснюється в умовах інформаційної протидії. При цьому інформація, що аналізується, відзначається непевністю об'єктивного і суб'єктивного характеру, неповнотою щодо одних аспектів і надмірністю щодо інших, суперечливістю, наявністю частково зруйнованої та спотвореної інформації, у тому числі і дезінформації.

2. Цілеспрямований і комплексний вплив на свідомість, інформаційні ресурси країни на всіх етапах їх виробництва, поширення і використання, а також на інфосферу машинно-технічних систем протидіючої (конкуруючої) сторони з метою нав'язування “бажаних” рішень і “керування поведінкою”. При цьому особливої важливості набуває не стільки руйнівна, скільки цілеспрямована впливова дія щодо спотворення змісту інформації для забезпечення своїх інтересів у різних сферах діяльності особистості, суспільства, держави. У цьому контексті особливої значущості набуває можливість використання інформації (інформаційних потоків) як ефективного засобу формування позитивного іміджу України на міжнародній арені та можливість зняття політичної, економічної, соціальної, військово-політичної, особливо ж військової напруженості у взаємовідносинах з іншими країнами, а також у різних регіонах держави.

3. Захист власних інформаційних ресурсів та інфосфери машинно-технічних систем від впливу на них протидіючої сторони. Не применшуючи важливості вирішення завдань технічного захисту інформації, спрямованої в основному на забезпечення її конфіденційності, можна підкреслити особливу значимість захищеності змісту інформації від навмисного спотворення або зміни, в тому числі і механізмів виявлення дезінформації. До цього ж комплексу входять також і завдання відновлення цілісності змісту частково зруйнованої або перекрученої текстової природно-мовної інформації.

З урахуванням усього сказаного можна зробити висновок про те, що соціальними об'єктами інформаційної боротьби є індивід (особистість), соціальні групи, суспільство, держава. А якщо точніше – свідомість і підсвідомість індивіда насамперед, колективна свідомість, а також інформаційні ресурси та інфосфера машинно-технічних систем.

Основними проблемами ефективного вирішення завдань інформаційної боротьби є проблеми науково-методичного забезпечення цих завдань та їх інструментально-технологічної підтримки. Як уже зазначалося, ядром методологічного підґрунтя інформаційної безпеки є інформаційна боротьба, а теоретичною основою – інформатика як наука про інформаційні процеси в соціо- і соціотехнічних системах, особливо ж один з найважливіших її розділів – теорія інформодинаміки. Вимагає свого розвитку семантична теорія інформації як наука про методи виміру кількості змісту інформації в інформаційних джерелах. Використання цих методів сприяло б конструктивному вирішенню завдань інформаційної безпеки з позицій кількісних оцінок її ефективності. Вважаю, що необхідну базу для створення методологічних основ інформаційної безпеки Україна має, є у неї і науковий потенціал для успішного вирішення цієї проблеми.

У якості підсумку вищевказаного вважаємо за можливе зазначити таке.

1. Першочерговим питанням на сьогодні є створення власного інформаційного ресурсу країни з урахуванням того, що цей ресурс має розглядатися як стратегічний. Стратегічність пов'язана із значним відставанням державних організацій, а також

недержавного сектора у формуванні та оперативній актуалізації інформаційних потоків та ресурсів, що стосуються напрямів їхньої діяльності, і взагалі політичного та економічного життя в Україні.

2. Створення в державі конкретного суб’єкта (організації), який би відповідав за стратегічний розвиток та підтримку українського урядового сегмента мережі Інтернет, за його наповнення та зміст інформаційних ресурсів. На мій погляд, необхідно передусім звернути увагу на питання досягнення балансу в інформаційному просторі держави таким чином, щоб уможливити належний розвиток телекомунікацій та інформаційних ресурсів. Паралельно треба докласти зусиль у вирішенні питань стратегії і тактики розвитку системи інформаційної безпеки, що надавало б можливість захистити людину, суспільство, інформаційний простір, інформаційні технології тощо.

3. Доцільно законодавчо визначити інформаційну безпеку України як комплекс системних превентивних заходів із надання гарантій захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільству й державі від негативних інформаційних впливів в економіці, внутрішній і зовнішній політиці, в науково-технологічній, соціокультурній і оборонній сферах, системі державного управління, самостійного й незалежного розвитку всіх елементів національного інформаційного простору та забезпечення інформаційного суверенітету країни, захисту від маніпулювання інформацією і дезінформування та впливів на свідомість, підсвідомість і психіку як індивіда, так і суспільства в цілому, спроможність держави нейтралізувати чи послабити дію внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз.

Використана література

1. Требін М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи / Віче. – 2002. – № 4(121). – С. 64-68.
2. Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? // Національна безпека та оборона. – 2001. – № 1. – С. 70-76.
3. Прокофьев В.Ф. Информационное единство мира // Геополитика и безопасность. – 1996. – № 4. – С. 186-189.
4. Лисенко В.В. Чутки – активний засіб модифікації суспільної свідомості // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 96-102.
5. Інформаційна безпека України : проблеми та шляхи їх вирішення // Національна безпека та оборона. – 2001. – № 1. – С. 60-69.
6. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів : в 6-и т. – Т. 5 : Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері ; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, К.С. Чижа. – К. : ТОВ “Видавництво ”Юридична думка”, 2005. – 328 с.
7. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. – Харків, 2004. – 44 с.
8. Проблемы информационно-психологической безопасности ; под ред. А.В. Брушлинского и В.Е. Лепского. – М. : Ин-т психологии РАН, 1996. – 100 с.

~~~~~ * * * ~~~~~